

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Історичний факультет
Кафедра історії світового українства

**PUBLIC HISTORY.
ІСТОРИЯ В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ**

**Збірник
Міжнародної наукової конференції**

20 травня 2022 року

Київ 2022

УДК 930.001.11:(477+100)

Редактор:
канд. іст. наук, доц. Юрій Латиш

Рецензенти:
д-р іст. наук, проф. Тетяна Орлова
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
д-р іст. наук, проф. Євген Луняк
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

*Рекомендовано кафедрою історії світового українства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 11 від 27 червня 2022 року)*

Public History. Історія в публічному просторі: збірник Міжнародної наукової конференції (Київ, 20 травня 2022 року) / За ред. Юрія Латиша; дизайн Маргарити Дяченко. – Київ, 2022. – 314 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей учасників наукової конференції «Public History. Історія в публічному просторі», яка відбулась 20 травня 2022 року на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розкриваються окремі аспекти публічної історії, зокрема, питання історичної пам'яті, комеморативних практик в Україні та світі, локальної історії, ролі публічних інтелектуалів у модерному суспільстві, діяльності музеїв як простору публічної історії, репрезентації історії в медіа та масовій культурі, внеску української діаспори у збереження історичної пам'яті.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

8

Міжнародна наукова конференція «Public History. Історія в публічному просторі»	
Програма Міжнародної наукової конференції «Public History. Історія в публічному просторі»	11 (1-17)

ПУБЛІЧНА ІСТОРІЯ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ. КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Верховцева І. Руський мир як мирський фашизм: традиційні соціальні практики «довгого ХІХ ст.» та імперська свідомість росіян	28
Яремчук В. Public History в Польщі: основні дослідницькі проблеми	35
Ціватий В. Публічна історія як інституціональний формат репрезентацій історії раннього Модерного часу (ХVІ-ХVІІІ ст.): флуктуаційний і комеморативний дискурси (особовий фонд проф. Володимира Івановича Савви у ЦДІАК України)	38
Білецька Т. Історична та соціальна пам'ять, їх роль у розвитку суспільства	42
Іванов О. Історичне минуле та знання про нього: співвідношення в публічно-історичному дискурсі	45
Литвин В. Комеморативні практики, як складова частина публічної історії в США та Великій Британії	48
Пшемицька Є. Комеморативні практики в Хорватії щодо Війни за незалежність 1991-1995 рр.	52
Туряниця І. Радянське минуле і формування історичного смислообразу у сучасній Литві	55
Мосійчук Н. Народний меморіал «Немцов міст»: (не)потрібна пам'ять	59
Драчук Ю. Жіноча мемуаристика часів Української революції 1917-1921 рр. в контексті історичної пам'яті	64
Дроздов В. Радянські комеморативні практики на західноукраїнських землях у 1939-1941 рр. (за матеріалами регіональної преси)	68
Попова К. Інший у просторах неформальної та формальної освіти: дві стратегії формування полікультурної компетентності	72
Підгірна Л. Українці міжвоєнної Туреччини 20-30-х років ХХ ст. в сучасних комеморативних практиках	75
Банах Т. Публічні дискусії про масові вбивства 1943 р. на Волині та відзначення їх 60-х роковин у 2003 р.	77
Чегринєць С. Друга світова війна у комеморативних практиках етноконфесійних груп Харкова, Донецька, Дніпра та Запоріжжя	80
Бендер Д. Історична політика незалежної України щодо трагедії Бабиного Яру	84
Поліщук Ю. Енвайронментальне прочитання місць пам'яті: дерева як свідки Голокосту	87
Мирончук М. Чорнобильська трагедія в історичній та колективній пам'яті України	90

7. Pen&Sword Books, (about) author Bernard Edwards. URL: <https://cutt.ly/ZJ5rxC6> (дата звернення: 23.02.2022)
8. Turner, B. *Karl Doenitz and the Last Days of the Third Reich*. Icon Books, 2016. 304 p.
9. Богданов К. *Повседневность и мифология. Территория культуры: антропология*. К.: Азбука, 2015. 438 с.
10. Бэзил Г. *По другую сторону холма*. Москва: АСТ, 2014. 480 с.
11. Литвин В. Ю. Бій за Іттер (травень 1945): спроба історико-антропологічного аналізу. *Міжнародна науково-практична онлайн конференція «IX Міждисциплінарні гуманітарні читання»: збірник тез доповідей*. К., 2020. С. 65–67.

Євгенія Пшемицька, канд. іст. наук, ст. викл.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Коштовні практики в Хорватії щодо Війни за незалежність 1991–1995 рр.

Війна за незалежність (1991–1995 рр.) в Республіці Хорватія іменується «Вітчизняною війною» («Domovinski rat») й ця назва відбиває значення цієї події, яка стала фундаментом у становленні сучасної хорватської держави, одним із важливих компонентом ідентичності хорватської нації. Дослідження коштовних практик щодо «Вітчизняної війни» сприятиме не лише розумінню засад політики пам'яті в республіці, але також дозволить в майбутньому використати хорватський досвід в Україні.

Мета – дослідити коштовні практики, як складову історичної пам'яті, в Республіці Хорватія про Війну за незалежність 1991–1995 рр. Особлива увага в дослідженні приділена спорудженню пам'ятників, організації музеїв та масовим заходам.

Перш ніж перейти до коштовних практик, зупинимось на ключових засадах політики пам'яті про війну. В увічненні пам'яті «Вітчизняної війни» простежується декілька періодів. Починаючи з 1990 р. Хорватський демократичний союз на чолі з Франьо Туджманом конструював нову хорватську ідентичність, хорватську історію як телеологічну тисячолітню боротьбу за державність у релігійних категоріях. Ф. Туджман висував доволі просту та зручну корекцію хорватської історичної пам'яті, яка допускала селективні коштовні практики, особливо в частині колективної амнезії щодо злочинів проти людяності, і також пред'явлення «історичного рахунку» сербській стороні. І Хорватська війна за незалежність була таким чином реалізацією так званої «тисячолітньої мрії» («tisućgodišnjisan») – створення та зміцнення самостійної державності [1, с. 190; 7].

Однак, за часи перебування при владі Ф. Туджмана Хорватія де-факто опинилась в державній ізоляції, в тому числі через некритичне сприйняття бойових дій 1991–1995 років і відмови співпрацювати з Міжнародним

трибуналом щодо колишньої Югославії. Той факт, що національні герої на міжнародному рівні оголошувалися воєнними злочинцями, а на лаві підсудних у Гаазі міжнародна спільнота очікувала побачити не лише сербів, був одним із найбільш дискусійних у хорватському публічному дискурсі. Героїчні акти, вчинені в ім'я батьківщини, екстраполювалися на народ у цілому, а коли їх автори обвинувачувалися в злочинах проти людяності, падала тінь і на всю хорватську націю. Тому після смерті Ф. Туджмана була здійснена спроба скоригувати офіційну інтерпретацію Вітчизняної війни 1991–1995 років: від колективної провини намагалися позбутися шляхом її персоналізації в конкретних особах, як-то Анте Готовіни чи Младена Маркача, яких судили в Гаазькому трибуналі за військові злочини.

Завдяки переосмисленню подій війни Хорватії вдалося солідаризуватися з міжнародними зусиллями з врегулювання конфліктів. Війна за незалежність була успішною з точки зору відновлення територіальної цілісності та суверенітету держави як військовим шляхом (операції «Буря» та «Блискавка»), так і через мирну реінтеграцію в співпраці з ООН та ЄС, а саме Тимчасовою Адміністрацією ООН для Східної Славонії, Бараньї та Західного Срема.

На рівні офіційного дискурсу почала проводитись чітка диференціація колективної та індивідуальної вини, за якої нації не можуть бути винними, проте, оскільки злочини вчинялися заради них, необхідно виголошувати вибачення вустами перших осіб держави. Як заявив один із президентів Хорватії Стіпе Месіч на 11-ті роковини початку операції «Буря»: «індивідуалізація провини є необхідною заради майбутніх поколінь».

Репрезентації війни як священної, справедливої та оборонної залишились, як і ушлявлення всіх борців за незалежність аж до їх сакралізації. Це підтверджується Декларацією 2000 року і подається в культурі, освіті, медіа [2; 3, с. 155–156; 5, с. 117; 7; 8, с. 5–6].

Ключовими подіями «Вітчизняної війни» вважаються облоги Вуковара, Дубровника й операція «Буря», з якими пов'язані пам'ятні дати, святкування. Так, на День перемоги і подяки Вітчизні та День хорватських захисників – 5-го серпня (цього дня в 1995 р. хорватські війська увійшли в м. Кнін) у Загребі щороку проводиться військовий парад. На різноманітних заходах зазвичай багато державної символіки, різноманітних плакатів, банерів, під час святкувань особливою увагою користується національна сувенірна продукція.

На території Хорватської Республіки працює низка музейних установ, пов'язаних із війною: Музей армійських колекцій часів Хорватської війни у Карловаці, Музей Хорватської війни за незалежність у Дубровнику, Меморіальний комплекс Хорватської війни за незалежність у Вуковарі та ін. Особливе місце в політиці пам'яті займає м. Кнін (колишня столиця Сербської країни), в якому з 2011 р. розташований меморіальний комплекс присвячений операції «Буря» [4, с. 42; 7].

Окремої уваги заслуговують пам'ятники присвячені війні, встановлені по всій території Хорватії. Характерною особливістю матеріальних пам'яток є використання релігійної та державної символіки, хорватської латиниці. Більшість пам'яток присвячені саме військовим, захисникам – *branitelji*. За

даними 2017 р. із 113 пам'яток війни 47 були присвячені виключно захисникам, 11 присвячено захисникам і цивільним жертвам, і 10 цивільним жертвам.

Хорватські ветерани, учасники бойових дій займають особливе і почесне місце в державі та суспільстві, приймають участь в масових заходах, парадах, і часто саме вони займаються збереженням історичної спадщини війни, наприклад, організація «Асоціація добровольців та ветеранів Вітчизняної війни у Хорватії» [6, с. 51; 9, с. 12]. Активна діяльність ветеранів та членів їх родин є яскравим прикладом конструювання політики пам'яті знизу, яке в Хорватії розвинуто по відношенню до періоду «Вітчизняної війни».

Слід зазначити, що в європейських дослідженнях, аналізах після 2013 р. (вступ Хорватії до ЄС), присвячених пам'яті та комеморації, часто зустрічається критика щодо формального виконання вимоги щодо засудження злочинів, не приділення достатньої уваги жертвам серед цивільного населення, особливо сербського, і натомість надмірної героїзації, сакралізації ветеранів [7; 8; 9, с. 9–10].

Проте, ми вважаємо, що в сучасній Хорватії взято курс на прагнення зберігати баланс між героїзмом та віктимністю, і сьогодні Хорватія намагається не замовчувати непрості, болісні теми «Вітчизняної війни». Підтвердженням є запровадження з 2020 року Дня пам'яті жертв Вітчизняної війни та Дня пам'яті жертв Вуковара і Шкабрні – 18 листопада, вибачення політиків, вшанування загиблих сербів (наприклад, у серпні 2020 р. у селах Плавно та Груборі) тощо.

Отже, комеморативні практики є невід'ємною частиною етноцентричної, мілітаризованої політики пам'яті Хорватії про війну, формуючи героїчну, звитязну історію держави. Сьогодні Хорватія намагається не замовчувати складні теми «Вітчизняної війни», боротись з синдромом жертви та травмою злочинця, прагне відповідати європейській комеморативній практиці. Вважаємо, що дотримання взятого курсу політики пам'яті щодо війни за незалежність, сприятиме подоланню травм, протиріч в хорватському суспільстві, зніміть напруженість у сербо-хорватських відносинах, які досі спостерігаються в площині історичної пам'яті.

Джерела та література:

1. Бурцева М. *Образи «свого», «іншого» та «чужого» у хорватському медіапросторі першої половини 1990-х років. Проблеми слов'янознавства.* 2014. Вип. 63. С. 186–196.
2. Ерман Г. *Хорватії теж 30. Як країна здобула незалежність, виграла війну та вступила в ЄС і НАТО.* URL: <https://cutt.ly/MKwxZaD>
3. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіакультури. *Вісник Львівського університету.* 2009. Вип. 32. С. 153–163.
4. Пшемицька Є. О. Політика пам'яті про «Вітчизняну війну» в Хорватії на початку XXI ст. *Наука, освіта та суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 14 грудня 2021 р.):* у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2021. Ч. 2. С. 41–43.

5. Сокоринський В. О. Практики комеморації та формування меморіальної культури в контексті війн ідентичності в країнах Східної Європи. URL: <https://cutt.ly/HKwx7SC>

6. Сторубльов О. Хорватський досвід у сфері захисту власних героїв. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2018. Вип. 3. С. 50–53.

7. *Стратегічна культура Хорватії: зетъ від Балкан, дайош Європу!* URL: <https://cutt.ly/sKwcuZ3>

8. Banjeglav T. A. Storm of Memory in Post-War Croatia. *Cultures of History Forum*. 12.04.2015. URL: <https://cutt.ly/5Kwcsxl>

9. Taylor A. McConnell. «KRVatska», «Braniteljji», «Žrtve»: (Re-)framing Croatia's politics of memory and Identity. *Workshop: War and Identity in the Balkans and the Middle East. Working paper*. 3.04.2018. URL: <https://cutt.ly/yKwcc2L>

Інна Туряниця, канд. іст. наук, доц.,
Ужгородський національний університет

Радянське минуле і формування історичного смислообразу у сучасній Литві

Подолання тоталітарної спадщини є системним процесом, котрий відбувається не відразу, навіть якщо узяти, подібно країнам Балтії, динамічний старт. Це є об'єктивним, адже для того, щоб оцінювати повсякденні предмети чи явища, є одна обов'язкова вимога – мати якусь відчутну хронологічну та психологічну дистанцію. Навіть через 17 років після відновлення литовської державності Р. Чепайтенє (Литовський історичний ін-т) слушно констатувала, що ставлення до радянської епохи залишається доволі складним і нелінійним, бо країна і суспільство досі живуть у «культурному середовищі, яке здебільшого сформувалося за радянських часів». Ще у 2000-х рр. умовивід, що пам'ять про ці часи – це дивна суміш традицій і продовження, відмов і перерв – виглядав як відбиток реальності [9, р. 50]. Окремі політики, початок кар'єри котрих був покладений за СРСР, або перелицьовували свої біографії, або подавали радянські реалії у пом'якшеному форматі, адже сталінізм та його репресивна політика виглядали як щось віддалене і малоімовірне за сучасних умов. Утім з плином часу презентація комуністичного минулого, втілена у візуальних образах та вербальних конструкціях історичної пам'яті, у країнах Балтії набувала все більш одіозних форм у процесі «згадування» суттєвих характеристик тоталітаризму. І це було закономірним в силу зазначеного часового та психологічного дистанціювання.

Годі й дивуватися, що у незалежній Україні, де на початках влада формувалася представниками колишньої партійної, радянської та управлінської номенклатури, ставлення до цього минулого було на державному рівні ситуаційним, найчастіше – терпимим, а на рівні громадянського суспільства ще й сегментованим: від ностальгування за усередненим добробутом та уявною